

S z e l i K a t a l i n

A 21. századi kommunikáció új útjai

Megújuló kognitív struktúrák és átformálódó közösségi viszonyrendszerek

Újabb állomáshoz érkezett az a – 2001 januárja óta zajló – interdiszciplináris társadalomtudományi kutatás¹, melyet a Magyar Tudományos Akadémia koordinál és a Westel Mobil Távközlési Rt. támogat. A kutatási eredményekről tudósító, múlt évben rendezett két konferenciát és tanulmánykötetet (melyekről e folyóirat induló száma recenzált) május 24-25-én – e program keretében első ízben – egy nemzetközi konferencia követte *A 21. századi kommunikáció új útjai* címmel, vezető magyar tudósok és világhírű brit, svéd, amerikai, német és osztrák kutatók közreműködésével. Az itt elhangzott előadások több újabb tanulmány kíséretében ez év őszén fognak megjelenni a *Mobil közösség, mobil megismerés* című kötetben, magyar, német és angol nyelven.

Az előadók számos tudományág eszközzrendszerét és megközelítési módjait felhasználva tettek kísérletet a modern kommunikációs technológiáknak – az élet gyakorlatilag minden területét átalakító – hatásai leírására és elemzésére: felvetődtek kommunikációelméleti, számítástudományi, episztemológiai, pszichológiai, orvostudományi, nyelvtudományi, politikaelméleti, közgazdaságtani, tudománytörténeti és szociológiai kérdések. Jelen írás – szem előtt tartva e számnak a rendszer/evolúció/kogníció fogalmakkal meghatározott tematikus jellegét – azon tanulmányoknak² az összegzésére vállalkozik, melyek a kommunikációs technika fejlődésének folyamánait egy újabb evolúciós szint lehetséges okaként és sajátosságaként próbálják megragadni. Ezek a tanulmányok a legalapvetőbb kérdéseket – a megismerési-gondolkodási folyamatokat és a közösségi kapcsolatok szerveződését – taglalják.

A mai információs technológiákkal elterjedő új közlésmódok és a megismerési rendszerek kapcsolatával foglalkozik *Pléh Csaba*. Kiindulópontja a kognitív pszichológia egyik vezető felismerése, miszerint a megismerést ún. *kognitív architektúrák* jellemzik, azaz olyan gondolkodási szerkezetek, amelyek meghatározzák információkezelési módjainkat. A teljes emberi architektúrának van egy ősi, biológiai, évmilliók alatt kialakult rétege és egy, a kulturális fejlődés során létrejött, másodlagos szintje. Pléh az architektúrák változékonyságával kapcsolatban azoknak a véleményét osztja – hivatkozva itt elsősorban *Merlin Donald* koncepciójára³ –, akik feltételeznek egyfelől rögzült, stabil rendszereket, másfelől olyan másodlagos megismerési struktúrákat, amelyeket a kultúra és a közlési eszközök változása folyamatosan alakít, módosít. A kultúra gondolkodást formáló erejét alátámasztandó kiemeli a nyelv kialakulását, s Nyíri Kristóf gondolatrendszerének egyik központi tézisének idézi: „Az első prioritás nem a beszéd volt... A csoportként való összekapcsolódás... s azoknak a társas mintáknak a kialakítása volt a cél, amelyek a fajnál támogatják ezt a kölcsönösséget és kötődést... A nagy vízvonalasztó az emberi evolúcióban nem a nyelv volt, hanem a kognitív közösségek elsődleges kialakulása.”⁴

Rátérve a mai információs technológia okozta architektúrális változások ismeretetésére, Pléh elsőként két ellentétes irányú, egyidejű folyamatra hívja fel a figyel-

met. Egyfelől, az eszközök használóinál, érvényesül egy kívülről befelé mutató hatás, azaz az új típusú kommunikáció megváltoztatja az emberi gondolkodást – többek között kevésbé lineárisra és képibb jellegűvé (ezt az aspektust fejtegeti bővebben Nyíri lentebb ismertetett írásában) teszi. Másfelől, a modern közlési formák kereteinek megteremtőinél, egy belülről kifelé irányuló hatás is működik, hiszen ők éppen a gondolkodási módokból kiindulva alkotják meg az új technológiát. Tehát nemcsak a kommunikáció alakítja gondolkodásunkat, hanem gondolkodási módjaink ismerete révén kifejezési rendszereinket is át tudjuk alakítani.

Az új közlési közegek számos vonatkozásban növelik az aktivitást, folytatja a szerző, példaként említve a hálózati keresést mint igazi aktív, kezdeményező folyamatot. (Ha már az Internetnél tartunk, folytathatnánk a sort az e-mailek küldésével, a chat-használattal, a fórumokba való beírással, hiszen ezek a felületek lehetőséget adnak az azonnali és akár sokakat megszólító véleménynyilvánításra és információtovábbításra, s emiatt ösztönzően hathatnak. Bár nem szabad elfeledkeznünk a jelenség paradox jellegéről sem: az e-mailek helyettesíthetnek személyes találkozásokat, és elképzelhető, hogy pl. a politikai fórumba való írás kiválthatja a tüntetésen való részvételt. Tehát a virtuális aktivitás akár visszaszoríthatja a valós cselekvésekre épülő aktivitást.)

Pléh figyelmeztet arra, hogy a Weben megszülető virtuális tereknek nemcsak pozitív – a szabadságot jelentő – tartalma van. Felvetődik a fantázia uralta architektúra veszélye, létrejöhetnek „elektronikus Don Quijoték”. Ez a probléma nem új – teszi hozzá –, hiszen Don Quijote a könyvnyomtatás korának virtualitása áldozata, de napjainkban megnőtt a virtualitások aránya, ezért a realitáskontroll elvesztésének veszélye sokkal erősebben fenyeget. Egy újabb – s tegyük hozzá: sokkal szélesebb kört érintő – kihívást jelent az állandó elérhetőség, vagy ahogy *Hrachovec*, egy szintén később tárgyalandó szerző fogalmaz, az állandó jelenlét. Ennek kapcsán Pléh az időgazdálkodás felborulását: a munka és magánélet összefolyását, a kötelező és állandó nyitottság miatti túlterheltséget és az új tudáselemek megszerzésére és azok használatára fordított idő aránytalanságait emeli ki.

Egy újabb fontos architektúrális változást jelez a készségek szerepének megnövekedése az explicit tudásokhoz képest, hiszen az emlékezetet már nemcsak a könyvek, hanem sokkal könnyebben és gyorsabban hozzáférhető külső táruk is segítik. A mai ember a tanulás-tanítás új formáihoz is kénytelen alkalmazkodni. A gyorsan változó környezetben nemcsak az élethosszig tartó tanulás jelenik meg, hanem a horizontális tanítás (kortársak tanítják egymást) és az ellenirányú vertikális tanítás is (fiatalok tanítják az idősebbeket).

Végül Pléh utal arra, hogy az új kommunikációs formák hatással vannak az alapvetően kétféle gondolkodási mód – antropomorf elbeszélő és személytelenítő elméleti – érvényesülése közötti arányokra, pontosabban eltolódás figyelhető meg az előbbi javára.

Valójában *Nyíri Kristóf* is a kognitív architektúra egyik sajátosságáról beszél, amikor tanulmányában a képi gondolkodás és a mobil kommunikáció kapcsolatait kutatja, csak ő ellentétes irányból közelíti meg a kérdést, és mondanivalóját a közösség vonatkozásaira is kiterjeszti. Számos filozófiatörténeti előzményre támaszkodva hangsúlyozza, hogy a gondolkodás ősi, eredeti anyagát a képek jelentik, és mivel hasonlítanak az általuk megjelölt tárgyakra és tényekre, kiválóan alkalmasak az információ közvetítésére. Azonban csak most születtek meg azok az eszközök, a számítógépes grafi-

ka és újabban az MMS – a multimédiás üzenetküldés –, amelyek alkalmasak a képek gyors, könnyű előállítására, sokszorosítására és továbbítására. Az ő látásmódja szerint tehát nem a kultúra, a kifejezési módok alakítják a gondolkodást, hanem az ember fejleszti ki azokat a kommunikációs eszközöket, amelyek a legadekvátabb módon felelnek meg gondolkodásának. A filozófus hozzáteszi, hogy a képi kommunikáció önmagában nem, csak a szavak kíséretével lehet sikeres. Nyíri a kommunikációs technológiák fejlődésében mérföldkőnek tekintti az MMS bevezetését, amely alkalmas fényképek készítésére és továbbküldésére, rajzok, képek szerkesztésére, valamint ezek szöveggel ötvözésére és elküldésére. Mivel ez az eszköz könnyen hordozható és a segítségével elkészített képek nem igényelnek rajztehetséget, úgy véli, hogy segítségével a képek alkotása és terjesztése egyszer közönséges, mindennapi készséggé fog válni. A mobil kommunikáció vizuális nyelvvel történő gazdagításához kettős feladatot kell megoldani, teszi hozzá: egyrészt egységes és sokrétű konvenciókat kell bevezetni, másrészt ki kell aknázni a képi hasonlóságban mint természetes jelentésközvetítő elemekben rejlő lehetőségeket. Végül kitér a képi kommunikáció és az MMS közösségformáló szerepére is. Egyfelől, a képek kapcsolatot teremtenek a különböző nyelveket beszélők között, sőt, a közös nyelvet bírók között is hatékonyabban alkotnak közösséget. Másfelől, az MMS jelentősége abban rejlik, hogy nem pusztán képeket továbbít, hanem hangot, grafikus és írásos információkat komplementer módon, egyidejűleg képes közvetíteni. Nyíri konklúziója az – mivel álláspontja szerint a közösségeket éppen az olyan típusú kommunikáció kovácsolja egybe, amely a különböző csoportokon közvetített információk komplementaritását mutatja –, hogy a multimédiás üzenetküldés a közösségi kohézió erősödéséhez fog vezetni.

Pléhhez hasonlóan *Herbert Hrachovec* is a gondolkodási folyamatokra összpontosít, ezen belül pedig elsősorban a megismerési mechanizmusban tapasztalható változások – melyeket nem csak a legújabb kommunikációs technológiáktól, hanem korábról, az első telekommunikációs eszközök elterjedésétől eredeztet – kötik le figyelmét. Írásában a „táv-jelenlét” fogalmának és a média által sokat hangoztatott szlogennek, miszerint „a modern technológia eltörli az idő és a tér korlátait”, kísérel meg a mélyére nézni.

A mindenütt való egyidejű jelenlét paradoxonának feloldásához a hagyományos episztemológia néhány alaptételének újragondolását tartja szükségesnek. Ebben a paradigmában a tudás megszerzésének az előfeltétele az érzéki benyomás, amelyet a befogadó közvetlen közelében keletkező ingernek kell kiváltania. A technológia – mint például az elektromosság, a telefon vagy a számítógépes hálózatok – azonban okozati láncolatok révén képes távoli behatásokat közvetíteni az emberhez. A szerző emlékeztet a kognitív paradoxon néven ismertté vált jelenségre: a hagyományos ismeretelméleti forgatókönyv a gyertya meggyújtását kísérő kognitív folyamatot modellezi – mondja –, viszont a villanykapcsoló meggyújtásának feldolgozásával már nem tud megbirkózni. Az elektromosság elterjedése, a tér gyors fizikai folyamatokkal való áthidalása azonban önmagában még nem kérdőjelezi meg a tudásról alkotott hagyományos fogalmat. Gondolatmenetét az episztemológiai leírások szemiotikai megalapozottságára való utalással folytatja. Eszerint az információkat jelek hordozzák: ilyen jelek a kimondott szavak, szövegek, képek. A jeleket, annak ellenére, hogy potenciálisan távoli tartalmakat közvetítenek, korábban az érzéki megismerés közvetlen tartományába ágyazták be, mivel nem volt lehetőség távolról, valós időben, ok-okozati

mechanizmusok által történő megjelenítésükre. A modern médiumok esetében – gondoljunk például a televízióban sugárzott élő riportra – éppen ez történik. A táv-jelenlét, az azonnali tele-közvetítés jelensége a klasszikus episztemológia felülvizsgálatahoz vezet. A telekommunikáció korának embere abban a skizoid állapotban találja magát, hogy felborult az időbeli és a térbeli jelenlét közötti szimmetria, mely szimmetriát a nyelvek is tükrözik: ugyanazt a kifejezést, a „jelen”-t kínálják fel az adott pillanatra („jelen időpont”) és az abban való részvétel („jelenlét”) megjelölésére – mivel a térbeli tárgyak érzékelése eredetileg egybeesett azok tényleges jelenlétével. A táv-jelenlét ugyanis azt jelenti, hogy távoli terek résztvevői egyszerre osztozhatnak egyetlen pillanatban: az időbeli jelenlét tehát érvényben marad, de a térbeli jelenlét megszűnik, illetve az „egy virtuális környezetben való tartózkodás”-sá alakul át. A közvetített jelenlét napjainkban egyre sűrűbbé válik (egyre többen használnak mobiltelefont és Internetet) – hamarosan az egyidejűség és a mindent áthatás együttesen érvényesül majd. Milyen felismerésekhez vezethetik a telefon, a rádió, a TV és az Internet által kínált szimbólumrendszerek a megismeréstudományt? Hrachovec szerint az egyik fontos szempont, hogy a jelkészletek bárhol és bármikor azonnal hozzáférhetőek, valamint alapvető fontossággal bír, hogy a telekommunikációs eszközök nem közvetlen jeleket továbbítanak, hanem csak egy leképezését az eredeti jelnek. Bár a szerző nem mondja ki, de következtetései implikálják, hogy a jelek közvetettsége miatt az információfeldolgozási folyamatba egy új elem iktatódott be. Ez a bizalom, vagy más megközelítésből a kételkedés – hiszen a közvetített információk autenticitása mindig kétséges. A bizalmi dimenzió bevezetésének létjogosultságát tovább erősíti az olyan média-technológiák elterjedése – melyekre a szerző is utalást tesz –, amelyek képesek a képet és a hangot manipulálni.

Robin Dunbart is az új kommunikációs technológia és az agyi működések kapcsolata foglalkoztatja, de ő egyrészt a biológiai evolúcióból kiindulva közelíti meg a kérdést, másrészt a szociális kapcsolatok jellegét és kiterjeszhetőségének problémáját tartja szem előtt. Egy elterjedt hipotézisre hivatkozva áttekinti a szociális agy kialakulásának történetét a főemlősöktől kezdve, amit az agy méretének növekedésével, közelebbről a neokortex – az agynak a gondolkodási funkciókért felelős része – nagyságával hoz egyszerű, lineáris összefüggésbe. Tehát egy főemlősfaj akkor válik képesé nagyobb szociális csoportokban élni, ha ehhez megfelelő méretű neokortexet fejlesztett ki. A fejlődési vonulat végén álló embernek neokortexe alapján körülbelül 150 fős csoportokban kellene élnie – amit a tények is jól alátámasztanak, ha a vadászgyűjtők csoportnagyságára, vagy akár azoknak az embereknek a számára gondolunk, akikkel az egyén a mai, információs társadalomban valóban kapcsolatban áll, teszi hozzá Dunbar. Arra a következtetésre jut, hogy az ember – kognitív rendszerének gátjai miatt – csak korlátozottan képes hasznosítani az új technológiákat, azaz hiába adtak az eszközök, a szociális hálózat ma sem tágítható ki a körülbelül 150 fős méreten felül. E korlátok hátterét is igyekszik feltárni az adott intenzitású kapcsolatok feltétele az egymásról való tudás és a erre épülő bizalom – mindezt pedig az együtt eltöltött idő mennyisége határozza meg. A főemlősök esetében a szociális kapcsolattartás eszköze a tisztálkodás volt, amit az embernél a nyelv vált fel, lehetővé téve az egyszerre több egyénnel való interakciót és a közösség tagjairól való információcserét – s ezzel a megnövekedett csoportméretet. A posztindusztriális környezet kitérítani ugyan nem tudja kapcsolataink körét – illetve csak azoknak a kapcsolatoknak a szá-

mát nem növeli, amelyek valódi megismerésen és bensőséges kontaktuson alapulnak, pontosít a szerző –, arra viszont lehetőséget ad, hogy az eddigiénél lényegesen nagyobb földrajzi területre terjesszük ki. Kiemel egy másik, az elektronikus kommunikációval járó jelenséget is: annak veszélyét, hogy mivel hiányoznak a megértést segítő nonverbális jelek, az egyén helytelenül értelmezheti a partner szándékát, üzenetének tartalmát, valamint őszinteségét is.

Dunbar kitér a „potyázás” problémájára, ami a – fennmaradás érdekében kötött, és a közvetlen egyéni célokról való részleges lemondással járó – kooperatív társadalmi alku megszegését jelenti. A nyelv hatékony eszközöket kínál a csalások elleni küzdelemhez a potyázókról való információcsere és a szabályszegők verbális megrovása formájában. A gondolatmenet itt megszakad, pedig egyik természetes leágazása lehetne, hogy az információáramlást felgyorsító modern technológia megkönnyítheti a rend fenntartását – gondoljunk a mobiltelefon-beszélgetésekre, vagy méginkább az egy-egy közösséget összetartó levelezőlistákra, mely felületeken hatékonyan, ráadásul a kínos személyességet elkerülve lehet a szabálysértésekre felhívni a figyelmet.

Dunbar rámutat a kommunikációs technológia innovatív hasznosításának jelenségére is, s ennek magyarázatát az eredeti funkciók kiaknázhatóságának korlátaiban látja. Példaként egy vizsgálattal is alátámasztott megfigyelését idézi, miszerint a férfiak többsége mobilkészülékét használaton kívüli állapotban nem teszi el, s különösen akkor nem, ha a nemek aránya a csoportban a férfiak javára billen el (azaz nő a versenytársak száma). A szerző azt szűri le, hogy a mobiltelefon a gazdagság szimbólumaként (hasonlóan más, nagyobb értékű tárgyakkhoz) a potenciális társak vonzásának eszköze is lett.

Nicola Green is – bár nem biológiai, hanem szociológiai megközelítést alkalmazva – az újfajta kommunikációs kapcsolatoknak a közösségi viszonyrendszerekre gyakorolt hatásait tárgyalja, viszont ő a társadalom gyökeres újraszerveződését hangsúlyozza, melyet elsősorban – az erősen személyhez kötődő – mobil technológiáknak tulajdonít. A kapcsolatok alapvetően a közvetített információ jelentésével, az egyén identitásával és a térben való elhelyezkedésével kapcsolatos bizonytalanságok köré szerveződnek. E kétértelműségeket egyrészt a névtelenség lehetősége generálja, ad absurdum annak lehetősége, hogy virtuális identitásokat hozunk létre, másrészt az a tény, hogy a szubjektum elektronikus adatnyomok formájában valóban megduplázódik. A jelenség másik oldala, hogy az egyének láthatóbbá és számonkérhetőbbé, tehát kiszolgáltatottabbá váltak – egyfelől a mobiltelefonok által létrehozott (potenciálisan) állandó kommunikációs összeköttetés révén, másrészt a technológia azon tulajdonsága által, hogy képes információt generálni és rögzíteni a felhasználóról. A láthatóságnak nemcsak a személyközi kapcsolatok tekintetében van jelentősége, hanem befolyásolja a modern jogi személyek és a szubjektum közötti relációkat is: a szervezetek megfigyelik és ellenőrzik az egyént a róla szerzett tudás révén. Green arra is figyelmeztet, hogy mind az interperszonális viszonyok, mind az egyén-állam és az egyén-cégek közötti kapcsolatok reciprocitáson alapulnak: az információkért cserébe az állam biztosítja a szubjektum védelmét és kodifikálja kapcsolatrendszeit, a cégek pedig árucikkeiket és szolgáltatásaikat nyújtják. (v.ö.: André Vitalis: *Kamerás megfigyelés, biztonság és szabadság*, In.: *Információs Társadalom 2002 1. sz.*) Amint az előbbiekből kiderül, a kommunikációs folyamatban mindkét fél számára jelentkező kockázatok: az egyén oldalán adatainak nyomkövethetőségéről (s tegyük hoz-

zá: felhasználhatóságáról) van szó, a szervezetek oldalán viszont azt kell figyelembe venni, hogy csupán információkat, s nem igazi tudást gyűjtenek a szubjektumról és annak motivációiról. Green szerint a bizonytalanság és kockázatok kölcsönös felvállalása miatt a kommunikáció alapvető elemévé a bizalom válik, így a közösségi kapcsolatokat bizalmi hálózatokként értelmezi.

A fent ismertetett gondolkodók – talán Dunbart kivéve – ahhoz a nézethez csatlakoznak, miszerint a modern kommunikációs technológiák elterjedése – hiszen átformálta a kognitív folyamatokat és a társas kapcsolatrendszereket – kulturális-evolúciós váltáshoz vezet. Ezt a megközelítést alátámasztja, hogy az emberiség történetében minden új közlésmód – a beszéd, az írásbeliség és a könyvnyomtatás – megjelenése paradigmaváltást idézett elő. A korunkat jellemző fordulat azért is nevezhető egyedinek, mert a tudomány azonnal felismerte és értelmezni kezdte. A ma tudósai persze könnyebb helyzetben vannak, mint az előző korokéi: az információs korszak változásai nem emberöltők, hanem évek-évtizedek alatt bontakoztak ki, sokkal élesebb tehát a cezúra. A kutató munkáját az is segítheti, hogy még emlékeiben őrzi az előző, mobiltelefon és Internet nélküli időszakot is, s az új jelenségeket személyes élményként tapasztalja meg.

A 21. századi kommunikáció új útjai konferencia előadói rávilágítottak az evolúciós váltás számos fontos elemére: az információtovábbítás közvettségére, a virtualitásra, az idő és a tér eddigi rendjének felborulására, a készségek szerepének megnövekedésére, a képi gondolkodás térnyerésére és a másodlagos, adat-szubjektumok kialakulására.

JEGYZETEK

¹ A 21. század kommunikációja címet viselő kutatásról a www.fil.hu/mobil webhely nyújt teljes képet.

² Nicola Green: A közösség újrameghatározása: magánszféra és számonkérhetőség; Herbert Hrachovec: Közvetített jelenlét; Robin Dunbar: Vannak-e az e-világnak kognitív korlátai?; Pléh Csaba: A kommunikációs mintázatok és a kognitív architektúrák kapcsolata; Nyíri Kristóf: Képi jelentés és mobil kommunikáció

³ Donald, Merlin, (2001): *Az emberi gondolkodás keletkezése*, Budapest, Osiris Donald, Merlin, (2001): *A mind so rare. The evolution of human consciousness*, New York-London, W.W. Norton & Company

⁴ Nyíri Kristóf, (1992): *A hagyomány filozófiája*, Budapest, T-Twins

Kissné Szeli Katalin

1998-ban diplomázott az ELTE magyar-francia szakán. 1999-től a BME-UNESCO Információs Társadalom- és Trendkutató Központ (ITTK) munkatársa. Az Európai Unió ESIS (European Survey of Information Society) programjában a hazai információs társadalom projektek szemlélője, a kérdőíves adatfeldolgozás vezetője, illetve a promóciós jelentések szerzője. 2002-től az ITTK Kutatási Jelentés c. folyóirat szerkesztője és az ITTK Privacy hírlevelének olvasószervezője.

Konferenciafigyelő

A tanulás és az ICT: az iskolában, otthon és a közösségi életben

(Learning with Technologies in School, Home and Community)

Helyszín: **Egyesült Királyság, Manchester**

Időpont: **2002. 06. 30. – 2002. 07. 05.**

A gazdasági és a társadalmi különbségek ellenére az Internet és a különböző információs technológiák (pl.: mobiltelefonok, DVD, digitális TV, hordozható WAP-os műszerek, interaktív táblák) felhasználói köre világszerte rohamosan nő. Ez a konferencia a technológia szerepét kívánja feltérképezni a tanulási folyamatokban. Ezzel kapcsolatban számos kérdés felmerülhet: Milyen hatással van az ifjúsági kultúra az informális, nem intézményen belüli tanulási folyamatra? Az iskolán és más intézményszerű kereteken belül milyen pedagógia előrelépések történtek? Hogyan lehet a „digitális szakadék” problémáját kezelni? Milyen esély van arra, hogy a társadalmilag hátrányos helyzetű közösségekben és a fejlődő országokban javítani lehet a gyermekek tanulási lehetőségein a digitális technológiákkal?

A konferenciára az alábbi témákban várnak jelentkezőket: A tanulás és a társadalmi környezet // Tanulási stílusok // A tanuláshoz szükséges feltételek // A feltételek megteremtése // Az oktatási helyszínek átalakulása // Szerepek és kapcsolatok átalakulása.

Kultúra, technológia és kommunikáció

(Cultural Attitudes towards Technology and Communication)

<http://www.it.murdoch.edu.au/~sudweeks/catac02/>

Helyszín: **Kanada, Montréal**

Időpont: **2002. 07. 12-15.**

A Kultúra, technológia és kommunikáció című, kétévente megrendezésre kerülő, nemzetközi konferencia-sorozat következő állomásán elsősorban arra keresik a választ, hogy a kulturális diverzitás miként befolyásolja az információs és kommunikációs technológiák (ICT) felhasználását és létrehozását. Olyan előadók jelentkezését várják, akik rávilágítanak arra, hogy a különböző viselkedési formák miként akadályozzák és/vagy segítik elő a globális számítógépes kommunikációs rendszerek létrehozását. Az előadásokban ki kell térni a speciális kulturális értékek, valamint az ICT használata során kialakult, jelenlegi és/vagy jövőbeli lehetséges kommunikációs szokások közötti összefüggésekre is.

Főleg (de nem kizárólagosan) az alábbi témákban várják az előadók jelentkezését:

Az ICT hatása a helyi és az őshonos nyelvekre és kultúrákra // Az elektronikus globális falu – politika: demokrácia vagy hierarchia? // Kommunikációs viselkedési formák és szokások az ipari és iparosodó országokban // Kulturális elvárások: a nemek és a helyes kommunikációs viselkedési formák // ICT és az etika // A társadalmi igazságosság: elméleti és gyakorlati megoldások a „digitális megosztottság” és a „számítógépes kolonizáció” problémájára.

Az informatika és az ICT etikai és kognitív oldala

(Social, ethical and cognitive issues of informatics and ICT – SEC III)

<http://ddi.cs.uni-dortmund.de/dortmund2002/>

Helyszín: **Németország, Dortmund**

Időpont: **2002. 07. 22-26.**

Ez a nemzetközi konferencia az új technológiák és a társadalom között lejátszódó folyamatokat vizsgálja. Milyen módszertani, stratégiai eszközök állnak rendelkezésre arra, hogy az oktatásban, az üzleti és a kereskedelmi életben élni tudjunk az információs és kommunikációs technológia nyújtotta lehetőségekkel? A konferencia fő témakörei:

Az „e-írásstudó” társadalom: az informatika, a számítástechnika és az ICT szerepe. Mi az oktatási rendszer szerepe a követelmények felállításában és egy méltányosabb társadalom kialakításában?

ICT: a változás hírnöke és a társadalmi konfliktusok gyökere. Hogyan lehetne a társadalmi felelősségre nevelést hatékonyabbá tenni, esetleg az iskolák tantervébe beépíteni? Hogyan lehetne „társadalomismerő” számítástechnikai szakembereket képezni?

E-tanulás: a társadalom válasza a technológia kihívására. Az oktatóknak, tanároknak trénereknek és a tanulóknak lépést kell tartaniuk a technológiával. Ezért a társadalomban újabb és újabb kapcsolatok jönnek létre: különböző oktatási intézmények és az ipar-, illetve egymástól távol lévő közösségek között.

Paradigmaváltás az oktatásban és a szellemi pályán. Az ICT tanulmányok és használat új oktatáselmélete: Mit? Mivel? Miből?

Kultúra, nemzeti identitás és közérdek: a közigazgatás és az üzleti élet szerepe a művészetekben

(Culture, National Identity, and Public Policy: what role should governments and business play in the arts?)

<http://www.21stCenturyTrust.org/2002.html>

Helyszín: **Olaszország, Como-tó**

Időpont: **2002. 09. 06 – 14.**

Általánosan elfogadott, hogy a művészi kreativitás és a hagyományok ápolása a köz javát szolgálják. A szeptemberben megrendezésre kerülő konferencián – többek között – arra keresik majd a választ a résztvevők, hogy a globalizáció és a kommu-

nikációs csatornák burjánzásának korszakában kell-e, és ha igen, akkor hogyan lehetne a közigazgatás égisze alá vonni a nemzeti identitás és az örökség védelmét? A kormányzati beavatkozások csupán a nemzeti kultúra merevvé válását, „megkövülését” eredményezik-e? Egyre inkább előtérbe kerül a művészetek közsférától való anyagi függése, főleg azokban az országokban, ahol igyekeznek az állam szerepét visszaszorítani. Elképzelésük szerint a közsférából érkező támogatás elősegíti, hogy minél többen hozzáférjenek és részesei legyenek a kulturális lehetőségeknek. Vagyis a közsféra mintegy „befektet” a kulturális iparba. Valóban ez történik?

Negyedik nemzetközi kultúrtudományi konferencia (Keresztút a kultúrában)

(4th International Crossroads in Cultural Studies Conference)

<http://www.crossroads2002.com/>

Helyszín: **Finnország, Tampere**

Időpont: **2002.06.29 – 07.02.**

A kultúrtudomány kereszteződés: különböző csomópontok, tudományágak és szemléletmódok találkozási pontja. A kultúrtudományok életképessége pedig épp attól függ, hogy ebben a kereszteződésben állandó-e a csereforgalom. Ez a konferencia lehetőséget nyújt arra, hogy a különböző földrajzi, tudományos és elméleti háttérrel rendelkező szakemberek a világ minden részéről összegyűljenek és megosszák egymással tapasztalataikat, elképzeléseiket. Az eddig Európában megrendezésre kerülő konferenciát a jelenlegi szervezők egy „világjáró” konferenciává akarják bővíteni. Épp ezért, a világ minden részéről várják a konferencia megszervezését felvállaló intézmények jelentkezését. A kultúrtudományok területén bármilyen témában jelentkezhetnek előadók, vagy akár javasolhatnak szekciótémákat. A szervezők többek között az alábbi szekciókra gondoltak: Antropológia és a kultúrtudományok // Közönségek // Test és társadalom // Fogyasztás és a fogyasztói társadalom // Kultúrpolitika // A kultúrtudományok és a történelem // Kultúrtudományok, oktatás és pedagógia // Nemzetiségek és rasszok // Művészet és tömegkultúra // Az önzonosság felépítése // Tárgyi kultúra // Média // Módszertan // Nemzeti lét és nacionalizmus // ICT // Populáris kultúra // Pszichokultúra // A városi kultúra // Az ifjúsági kultúra.

Külföldi laptárs-ajánló

Laptársaink között üdvözölhetjük a júniusban indult IT&Society internetes társadalomtudományi folyóiratot, ezért Laptárs-ajánló rovatunk az új folyóirat első számának tartalmát teljes egészében mutatja be.

IT&Society

(<http://itandsociety.org/beta/>)

2002. nyár

I: Time-Diary Studies

The Impact of Internet Use on Sociability: Time-Diary Findings

Norman H. Nie, D. Sunshine Hillygus

Information Technology and Social Time Displacement

Meyer Kestnbaum, John P. Robinson, Alan Neustadt, Anthony Alvarez

Social Activity and Internet Use in Dual-Earner Families: A Weekly Time-Diary Approach

Yeu Qiu, Tetyana Pudrovskaya, Suzanne Bianchi

The Internet and Time Displacement: A Canadian Perspective

Gilles Pronovost

Social Leisure and Home IT: A Time-Diary Approach

Jonathan Gershuny

II: Behavior Estimates

Social Contact Differences among Internet Users and Nonusers in the General Social Survey

Alan Neustadt

Sex, Church and the Internet

John P. Robinson, J. Merrill Shanks

Internet Evolution and Social Impact

Sara Kiesler, Robert Kraut, Jonathon Cummings, Bonka Boneva, Vicki Helgeson,

Anne Crawford

Emails That Matter: Changing Patterns of Internet Use Over a Year's Time

John B. Horrigan, Lee Rainie

The Networked Nature of Community Online and Offline

Barry Wellman, Jeffrey Boase, Wenhong Chen

Project Syntopia: Documenting the Internet's Social Consequences Since 1995

James E. Katz, Ronald E. Rice

The Internet, Social Networks and Loneliness

Jean-Francois Coget, Yutaka Yamauchi, Michael Suman

Internet Use and Sociability in the UCLA Data: A Simplified MCA Analysis

Jeffrey Cole

Internet Use and Sociability in Mainland China and Hong Kong

Betty K. M. Lee, Jonathan J. H. Zhu

Internet Use and Social Life/Attitudes in Urban Mainland China

Guo Liang, Bu Wei

Internet Use and Sociability in Japan

Shunji Mikami

Bounded Sociability, Relationship Costs and Intangible Resources in Complex Digital Networks

Andreina Mandelli

III. Social Attitudes

Internet And Society: A Preliminary Report

Norman H. Nie, Lutz Erbring

The Online „Diversity Divide”: Public Opinion Differences Among Internet Users and Nonusers

John P. Robinson, Alan Neustadt, Meyer Kestnbaum

Online Deliberation and its Influence: The Electronic Dialogue Project in Campaign 2000

Vincent Price, Joseph N. Cappella

Firstmonday.org

(<http://firstmonday.org/>)

2002. július

After the Dot-Bomb: Getting Web Information Retrieval Right This Time

Marcia J. Bates

TechKnowLogia

(<http://www.techknowlogia.org/>)

2002. július-szeptember

A Review of Telecenter Effectiveness in Latin America

Joanne Capper

ICT for All: Are Women Included?

Marie Fontaine, Academy for Educational Development

e-ForALL – A Poverty Reduction Strategy for the Information Age

Francisco J. Proenza, FAO Investment Centre

Bringing Mayan Language and Culture across the Digital Divide

Andrew E. Lieberman, Academy for Educational Development

A külföldi tanulmányok eredeti megjelenése

Daniel C. Dennett

Mémek: mítoszok, félreértések és félelmek

Memes: Myths, Misunderstandings and Misgivings

<http://ase.tufts.edu/cogstud/papers/MEMEMYTH.FIN.htm>

Steve Talbott

Komplex varázs

The Lure of Complexity

NetFuture

<http://www.netfuture.org/ni/ic/ic6/complexity.html>

Loet Leydesdorff

Bizonytalanság és az „idő” kommunikációja

The Sociological Theory of Communication. The Self-Organization of the Knowledge-Based Society – Uncertainty and the communication of „time”,

Universal Publishers/uPUBLISH.com; USA,2001

<http://www.upublish.com/books/leydesdorff.htm>

James R. Beniger

Az irányítás mint az információs társadalom motorja

The Control Revolution, 10 th Chapter: Conclusion

Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 1986

English summaries of the original Hungarian studies

Katalin Mund

Tradition and cultural evolution in recent studies

To what extent and with what limitations can the two rival theories of cultural evolution, i.e. Dawkin's meme-theory and Dan Sperber's epidemiological theory, be adaptable? Instead of constructing a new theoretical structure, this article focuses on the actual adaptability of the models relying on the results and methods of ethnography and cultural anthropology, especially on Robert Redfield's "little tradition – large tradition" theory.

Peter Kolin

New steps in evolution?

An interview with Eörs Szathmáry

The cultural knowledge that we learn, transform and pass on is of as great importance as our genetic inheritance. It is our genetic inheritance that makes us apt to receive memes but the contents that these memes convey do not result from biology, rather from the social evolution that we have undergone through some thousand years or, if differently defined, in hundreds of thousand years. During the interview Eörs Szathmáry also emphasized that in spite of the controlled conditions, the self-reproducing machines with artificial intelligence could become very numerous on the Earth.

Katalin Szeli

The 21st century: new ways of communication

Changing cognitive structures and shifts in community relations

At the beginning of 2001 the Centre for Philosophical Studies, Hungarian Academy of Sciences, launched an interdisciplinary research program. Its recent results were presented at a large-scale international conference in May 2002. Concerning the change of the cognitive structures and community relations in the information society this article aims to sum up the questions and possible answers raised by the conference papers.

A szerzők és fordítók figyelmébe

A kézirat formája:

Minden kéziratot kettős sortávolsággal kérünk leadni, a szövegtörzs hossza lehetőleg ne haladja meg a 35 oldalt. A leadandó kézirat Word dokumentumban, vagy Rich Text formátumban legyen elmentve, s szerkesztőségünk e-mail címére csatolt fájlként kérjük átküldeni.

Címlap:

Külön címlapon kérjük feltüntetni a címet, a szerző(k) nevét, a szerző(k) munkahelyét, hivatalos levelezési címét, illetve e-mail címét.

Kivonat:

Minden eredeti tanulmányt kérünk ellátni egy 40-50 szavas kivonattal, melynek tartalmaznia kell a cikk főbb téziseit és lényeges megállapításait.

Szövegtörzs:

A közvetlen hivatkozásokat ne a jegyzetek listája, hanem a szövegtörzs tartalmazza. Minden idézetet, hivatkozást igénylő állítást vagy kifejezést követően zárójelben kérjük feltüntetni a szerzőt, az idézett vagy hivatkozott mű publikálásának évszámát és az idézett oldalakat, a következő formátumban: (Phil Agre, 2001: 25-89).

Jegyzetek:

A szövegtörzsbe bele nem illeszthető megjegyzéseket, kiegészítéseket tartalmazó jegyzeteket végjegyzetek formájában kérjük leadni. A jegyzeteket indexszámozással kérjük ellátni.

Hivatkozott irodalom:

A hivatkozott irodalom jegyzéke csak az explicit módon hivatkozott publikációkat tartalmazza. A szövegtörzset követően, új oldalon kérjük elkezdni a szerzők neve szerint rendezett alfabetikus listát. A különböző irodalmakat azonos szerző esetén az idézett publikációk szerinti kronologikus rendbe kérjük szedni, zárójelben feltüntetve a nem hivatkozott – esetleges – első megjelenés évszámát.

...nincs konfliktus a között a két állítás között, hogy a tárgyi leletek - beleértve az olyan absztrakt leleteket is, mint a mémek - a természetes kiválasztódás termékei, s egyben (gyakran) a tudatos emberi tevékenység előrelátható és tervezett eredményei. A jelek arra utalnak, hogy az újonnan kialakuló evolúciós archeológiai iskola néhány gondolkodója elkövette ezt a hibát. Boone és Smith kritikája szerint több evolúciós archeológus úgy gondolja, hogy az egyetlen útja annak, hogy gyakorlatiasak és tudományosak legyenek a darwini kulturális evolúcióval kapcsolatban az, hogy elvetik a szándék és a racionalitás meglétét az emberi kultúra-csinálók esetében. Inkább a „kiválasztódást választják a döntéshozás helyett” (Boone és Smith, 1998:11). Ez egyszerűen hiba, ugyanabból az okból kifolyólag, amiért hiba lenne azt hinni, hogy a versenygalambok díszes tollazata döntéshozás, és nem a kiválasztódás eredménye.

(Daniel C. Dennett)

Korunk társadalmának megértésében fontos szerepet játszanak az irányítási forradalom jelenségei, különösen a számítógépek és a mikroelektronikai eszközök egyre erősödő hatásai, számunkra azonban a leghasznosabb tanulságot a társadalmi élet általánosabb szintű megértése jelenti. Magának az információs társadalomnak a kialakulása – még inkább, mint akár a formális információelmélet ezzel párhuzamos fejlődése – ráirányította a figyelmet az információfeldolgozás, a kommunikáció és az irányítás központi jelentőségére, az emberi társadalom és a társadalmi viselkedés szinte valamennyi aspektusát tekintve. Úgy vélem, hogy mi, társadalomtudósok éppen ezeknek az információval kapcsolatban alapvető fogalmaknak a segítségével remélhetjük tisztázni és egyszerűsíteni a társadalom szerveződésével és a társadalmi folyamatokkal kapcsolatban már gazdagon burjánzó, de még mindig nagyrészt rendszerezetlen ismereteinket.

(James R. Beniger)

A tartalomból:

JoAnne Yates

A cégeken belüli információáramlás alakulása

1850 és 1920 között

Ideológia, információtechnikák
és információtechnológiák

Isabel Álvarez és Brent Kilbourn

Az információs társadalommal foglalkozó

irodalom feltérképezése:

témák, nézőpontok, és a tőmetaforák

Verebics János

A politikafejlődés újabb állomásai,

a szabályozás kérdései az Elektronikus Európában

Információs Társadalom

2002. II. évfolyam 3. szám